

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ÖFKE VE SALDIRGANLIK

Dr. Zeynep KARATAŞ

Niğde Hacı Zekiye Arslan Lisesi Rehber Öğretmeni
zeynepkaratas1972@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada lise 9. 10. ve 11. sınıflara devam eden öğrencilerin cinsiyet, istediği okula gidip gitmeme, sınıf düzeyi ve alan türü değişkenleri açısından öfke ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Uygulamalar Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan orta öğretim okulları arasından Seyhan ve Yüreğir ilçesinden iki okuldan toplam 260 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin saldırganlık ve öfke düzeyleri ile ilgili veri toplamak için Saldırganlık Ölçeği (Can, 2002) ve Özer (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi, t Testi, Pearson Korelasyonu ve Scheffe Testi kullanılmıştır.

Sonuç olarak, öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinde cinsiyetleri açısından, öfke düzeylerinde istedikleri okula gidip gitmemeleri açısından, saldırganlık ve öfke düzeylerinde, sınıf düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Dolaylı saldırganlık düzeylerinde ise, alan türü açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca öfke ve saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Öfke, saldırganlık, lise öğrencisi

ANGER AND AGGRESSION ON HIGH SCHOOL STUDENTS

ABSTRACT

In this study, the anger and aggression levels of high school students were investigated according to the gender, the school students attend depends on their wish or not, grade and high school field type. Relationship between the anger and the aggression was investigated. The study group consisted of 260 high school students selected from Seyhan and Yüreğir Districts of Metropolitan Municipality of Adana. To measure the anger and aggression level of the students, Trait Anger, Anger Expression which was adapted to Turkish by Özer (1994) and Aggression Scales (Can, 2002) were administered. One Way ANOVA, Pearson Product Moment Correlation, Scheffe and t test were used to analyze the data.

The results of the study showed a gender difference on physical aggression, a difference on anger according to the kind of school students attend and a grade level difference on anger and aggression levels of the students. High school field type difference on indirect aggression levels of students. In addition, a positive significant relationship was found between the anger and the aggression.

Key Words: Anger, aggression, high school student

Giriş

Saldırganlık (aggression), canlıların temel içgüdülerinden, dürtülerinden biridir. Belirli ölçüler içinde saldırganlık, yaşamı sürdürmek için gerekli olan davranışların kaynağı ve itici gücüdür. İnsanda saldırgan davranışlar kalıplaşmış olup, kızgınlık, öfke durumunu dışa yansıtan yüz mimisinden ya da bir sözcükten, doğayı, canlıyı yakan, yıkan, yok eden şiddet eylemlerini içine alan geniş bir alanı kapsar (Köknel, 1996). Engellenme durumunda gösterilen en tipik davranışlardan birisi saldırganlıktır. Bireyi engelleyen nesne ya da kişiye yapılan saldırganlık, bazen duruma uyum sağlamaya, bazen de uyumsuzluğa götürür. Bizi engelleyen kişi ya da olay gücümüzün dışında ise engellenme sonucu ortaya çıkan kızgınlık yer değiştirir ve gücümüzün yettiği kişi ve nesnelere yönelir (Cüceloğlu, 1994). Saldırganlık, diğer bir canlıya kasıtlı olarak, fiziksel ya da duygusal olarak zarar verme tutum ve davranışını içeren bir durumdur (Ballard ve ark. 2004). Bu tanım, kuramlara göre; kökeni açısından, kişinin kendisi tarafından mı yoksa ortamsal faktörler tarafından mı yapıldığı, kontrol edilebilir bir davranış olup olmadığına göre değişmektedir. Duygusal tanımlara göre saldırganlık, öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Güdüsel tanımlara göre bir davranışın saldırgan nitelikte olup olmadığını niyet belirler. Sadece zarar verme amacıyla yapılan davranışlar saldırgan olarak nitelenebilir. Davranışsal tanımlara göre, davranışın temelinde yatan niyet önemli değildir; bir başkasına fiziksel veya psikolojik zarar veren her davranış saldırganlıktır (Erkuş, 1994).

Saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri, öfke, kaygı, korku gibi duygu durumlarının sonucudur. Öte yandan saldırgan davranışlar ve şiddet eylemleri söz konusu duygu durumlarına yol açar (Köknel, 1996). Moeller (2001)'e göre saldırganlık fiziksel ve sözel saldırganlık olarak ikiye ayrılır. Fiziksel saldırganlıkta kişiye, hayvana ya da nesneye zarar verme vardır. Örneğin: vurma, tekmeleme, bıçaklama, ateşli silahlarla yaralama, sert bir şekilde itme, nesne fırlatma, pencere çarpma, cam kırma ve yangın çıkarma gibi durumlar vardır. Sözel saldırganlıkta ise; kelimelerle diğerine zarar verme vardır. Tehdit etme, not ya da mektup yazarak tehditte bulunma, bağırıp çağırma, dedikodu yayma, alay ederek sataşma sözel saldırganlık durumunu içerir. Genellikle saldırgan tavır ve tutumlar bireyin kendisine zarar verdiği gibi diğerlerine de zarar verici ve incitici nitelikte olabilir. Kısaca belirtmek gerekirse saldırganlık, başkaları tarafından gözlenebilen açık davranıştır. Öfke ise kızgın kişi tarafından gösterilen bir duygudur (Moeller, 2001). Araştırmalar öğrencilerin saldırganlık göstermelerinde öfkenin önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuşlardır (Furlong ve Smith, 1994; Brezina, Piquero, ve Mazerolle, 2001). Okulda, düşük akademik performansta, akran problemlerinde, psikosomatik şikâyetlerde öfke düzeyi ve problem davranış arasında açıkça bir ilişki bulunmuştur (Furlong ve Smith, 1994). Bununla birlikte kontrol edilmeyen öfke aktarılacak bir yer bulur ve bu da ciddi problemlere sebep olur (Dwyer, 1998, akt: Campano ve Munakata, 2004).

Genel olarak öfke, doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen duygusal bir tepkidir. Diğer duygular gibi son derece doğal, evrensel ve sağlıklı ifade edildiğinde yapıcı ve kişiler arası iletişimi düzenleyici bir duygudur (Soykan, 2003) Diğer bir yandan öfke, engellenme, saldırıya uğrama tehdit edilme, yoksun bırakma, kısıtlama gibi durumlarda hissedilen genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu şekilde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun, olumsuz bir duygudur (Budak 2000). Avustralya Travma Sonrası Ruh

Sağlığı Merkezi de (Anonymus, 2003), öfkeyi, saldırganlığı kışkırtan ve saldırganlık ya da şiddet durumunun oluşumuna neden olan bir durum olarak tanımlamıştır. Öfke uygun ifade edildiğinde, son derece sağlıklı ve doğal bir duygudur. Ancak kontrolden çıkıp da yıkıcı hale dönüşürse okul ve iş hayatında, kişisel ilişkilerde ve genel yaşam kalitesinde sorunlara yol açar. Pek çok kişisel ve sosyal problemlerin temelinde öfke vardır. Genellikle öfkeye yol açan nedenler arasında: engellenme, haksızlığa uğrama, fiziksel incinme ve yaralanmalar, tacize uğrama, hayal kırıklığı, saldırıya uğrama, tehditler sayılabilir (Kökdemir, 2008).

Davranışçı yaklaşıma göre öfke, davranışla tanımlanır, duygu davranış ve davranma eğilimi tarafından oluşturulur (Calhoun, 1984). Bilişsel yaklaşıma göre öfkelenmenin nedeni aslında o olayla ilgili sahip olunan düşüncedir (Şahin, 2004). Bilişsel davranışçı yaklaşıma göre öfke, biliş ve davranışın karşılıklı olarak etkilendiği, bilişsel kökenli duygusal durum olarak tanımlanmaktadır (Balkaya, 2001). Beck (1975)'e göre, öfke duygusunun açığa çıkmasındaki önemli faktör kişinin uyarıcıya yüklediği anlamdır. Akılcı duygusal yaklaşıma göre bireyde öfke duygusunun ve saldırganlığın yaşanmasına yol açan şey kişinin karşılaştığı olaylar ve durumlar değil o olaylar ve durumlara yüklediği anlamdır (Ellis, 1977). Bandura (1977)'e göre davranışlar, bireyin çevresinde gözlemlediği olay ve davranışları taklit ederek model alması ile kazanılır. Bandura, saldırganlık ve öfkede sosyal modelin çok önemli bir yer tuttuğunu, insan davranışının çevrenin belirleyicisi olduğu kadar, çevrenin de insan davranışının belirleyicisi olduğunu bu duygu ve davranışların çeşitli koşullar tarafından arttırıldığını vurgulamıştır. Bunlar: Yaşantıda karşılaşılan direkt maruz kalınan saldırganlık içeren modeller, çevrede strese yol açan kalabalık, gürültü, sıcaklık olarak sıralanabilir. Bu uyarılar psikolojik olarak saldırganlık gücünü arttırır. Dollard ve Miller'in engellenme ve saldırganlık kuramına göre, her saldırgan davranışın temelinde mutlaka bir engellenme vardır. Saldırganlık içgüdüsel davranış değildir. Saldırganlık hedef davranışın yerine (yer değiştirerek), başka hedeflere de yönelebilir. Engellenme deneyimi yaşamış çocuklarda saldırgan model izleme saldırganlığın ortaya çıkmasını sağlar. Diğer bireylerin şiddet içeren hareketlerini izleme de saldırganlığın dışavurumunun arttırıcısı olabilir (Sue, Sue ve Sue, 1981). Freud (1994), kuramında temel aldığı ölüm içgüdüsünün saldırganlık olarak dışa yöneldiğini ve erosun amacına hizmet ettiğini, insanın yaşamını zorlaştırdığını ve varlığını tehdit ettiğini vurgulamıştır. Süper egonun, kuramında, saldırganlık içgüdüleri için bir koruma görevi gördüğünü belirtmiştir. From (1995), Lorenz'e göre saldırganlığın sürekli akan bir enerji pınarının beslediği bir içgüdü olduğunu, dış uyarılara karşı bir tepkinin sonucu olmasına rağmen, sinir merkezlerinde enerji olarak biriktiğini ve bir uyarı olmasa bile, bir patlamanın meydana gelmesinin olası olduğunu vurgulamıştır.

Yukarıdaki sayısız etkilerin yanı sıra, biyolojik değişkenler de saldırganlığın oluşmasında önemli bir etken olarak belirtilmiştir. Kimyasal değişkenler ve saldırganlık arasındaki ilişki incelendiğinde ise; Pittsburgh Üniversitesi araştırmacılarına göre çevresel faktörler, stres, aile uyumu, başkalarının stilleri, kültürel faktörler ve genetik faktörler gelişimsel sonucu ortaklaşa etkilemektedir. Yaptıkları araştırmalarda aile ve çocuk arasındaki uyumu serotonin düzeyine bağlamışlar, saldırgan, düşmanca hareket eden, toplum karşıtı olan kişilerde serotoninin işleyiş sisteminde problemler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte kimyasal bozuklukları olmadığı halde saldırgan olanların da var olduğunu, bunlarında çevresel faktörlerden etkilendiklerini

belirtmişlerdir. Sonuç olarak şiddetin hem biyolojik, hem de çevresel etkenler içerdiğini, deneyimlerin ve sosyal öğrenmenin önemli olduğunu ve hormonal değişimler içerebileceğini vurgulamışlardır (Lipsitt, 1995).

Alan yazına bakıldığında; yapılan çalışmalarda, ergenlerde saldırganlık ve öfke çeşitli değişkenler açısından incelenmiş genelde cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, ana-baba tutumları, ana-baba eğitim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi açısından saldırganlığın ve öfkenin değişip değişmediği ortaya koyulmuştur (Hatunoğlu, 1994; Studer, 1996; Baygöl, 1997; Tuzgöl, 1998; Orpinas, Murray ve Kelder 1999; Scharf, 2000; Durak-Batıgün, 2002; Bolat-Karataş, 2002; Balkaya ve Şahin, 2003; Boman, 2003; Tambağ ve Öz, 2005; Ağlamaz, 2006; Efilti, 2006; McKinnie, 2006; Rice ve Howell, 2006; Amedahe ve Owusu-Banahene, 2007). Ancak lise öğrencisinin, gittiği okula isteyerek gidip gitmediği ve alan türüne göre saldırganlık ve öfke konusu üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında bu araştırmada yapılan alan yazın taraması kapsamında üzerinde çalışılmadığı görülmüştür. Ayrıca, çeşitli çalışmalarda öfke ve saldırganlığın çeşitli değişkenlerle değişip değişmediğine bakılırken aralarındaki ilişki az sayıda çalışmada verilmiştir (Furlong ve Smith, 1994; Brezina, T., Piquero, A.R. ve Mazerolle, P., 2001; Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007). Bu çalışmada hem öfke ve saldırganlık çeşitli değişkenlerle incelenmiş hem de öfke ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Saldırganlık ve öfkenin okullarda sıkça görülmesi ve ergenlerde görülen önemli problemlerin başında gelmesi saldırganlık ve öfkeyi araştırmaya değer bir konu haline getirmiştir. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlığı çeşitli değişkenler (cinsiyet, istediği okula gidip gitmeme, sınıf düzeyi ve alan türü) açısından incelemek ve öfke ile saldırganlık arasındaki ilişkinin olup olmadığını ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada lise öğrencilerinin öfke ve saldırganlık puanlarının cinsiyet, istediği okula gidip gitmeme, sınıf düzeyi ve alan türü açısından farklılıkları ile öfke ve saldırganlık puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada karşılaştırmalı tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 1995).

Çalışma Grubu

Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde seçilen iki okul ve iki okuldan 1000 öğrenciden seçkisiz seçilen 260 öğrenci araştırma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada veriler İbrahim Atalı Lisesi ve Dadaloğlu lisesinde 9, 10 ve 11. sınıflarda eğitim gören yaşları 15-18 arasında değişen, 9. sınıftan 101, 10. sınıftan 78 ve 11. sınıftan 81 olmak üzere, 152 kız, 108 erkek toplam 260 öğrenciden toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Saldırganlık Ölçeği: Araştırmada, 1992 yılında Buss ve Peryy tarafından geliştirilen, Buss ve Warren tarafından 2000 yılında güncellenen "Aggression Questionnaire" adlı ölçeğin Can (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış biçimi olan Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır 34 maddeden oluşan ölçeğin; fiziksel saldırganlık (8 madde), sözel saldırganlık (5 madde), öfke (8 madde), düşmanlık (7 madde) ve dolaylı saldırganlık (6 madde) bölümlerinden oluşan 5 alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 34 en yüksek puan 170'dir. Saldırganlık Ölçeği toplam puanı yüksek ise, bireyin alt ölçek puanlarını incelemek gerekir Ölçekten alınan puanlardan 58 ve aşağısı düşük, 59 ve 110 arası normal, 111 ve üzeri yüksek saldırganlık düzeyine işaret eder

(Can, 2002; Buss ve Warren, 2000). Ölçek Türkiye'ye uyarlanırken, DSM IV ölçütlerine göre tanı almayan sağlıklı ve gönüllü 300 kişiye uygulanmıştır. Güvenirliğin incelenmesinde Cronbach Alfa Katsayısı, test tekrar test güvenirligi Pearson Momentler Çarpımı Formülü kullanılmıştır. İç tutarlık çalışmasında Cronbach Alfa Katsayısı toplam ölçüm için $r=.913$, alt ölçekler için; fiziksel saldırganlık $r=.832$, sözel saldırganlık $r=.599$, öfke $r=.728$, düşmanlık $r=.740$, dolaylı saldırganlık $r=.539$ olarak bulunmuştur. Saldırganlık ölçeği içinde bulunan beş alt ölçeğin birbirleri ile olan korelasyonlarında $r=.546-.728$, toplam skorda $r=.745-.874$ arasında oldukça güvenilir oldukları bulunmuştur. Test tekrar test güvenirliginde ise Pearson Korelasyonu bakılmıştır. Bir hafta aryla ölçek tekrar uygulanmış, beş alt ölçeğin test tekrar test korelasyonu, fiziksel saldırganlık $r=.847$, sözel saldırganlık $r=.696$, öfke $r=.746$, Düşmanlık $r=.81$, dolaylı saldırganlık $r=.743$, toplam skorda ise $r=.857$ olarak ileri düzeyde anlamlı bulunmuştur (Can, 2002). Geçerlik çalışmasında benzer ölçekler geçerliği yöntemi kullanılmıştır. Benzer ölçekler geçerliğini sınamak için, Spielberger tarafından geliştirilen Özer tarafından Türkiye'ye uyarlanan Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği (Özer, 1994) kullanılmıştır. Fiziksel saldırganlığın sürekli öfke (SÖ), içte tutulan öfke (Öİ) ve dışa yansıtılan öfke (ÖD) ile korelasyon katsayısı $r=.696$; sözel saldırganlığın SÖ, Öİ, ÖD korelasyon katsayısı $r=.580$; öfke ile SÖ, Öİ, ÖD korelasyon katsayısı $r=.730$; düşmanlık ile SÖ, Öİ, ÖD korelasyon katsayısı $r=.552$; dolaylı saldırganlığın SÖ, Öİ, ÖD korelasyon katsayısı $r=.563$; toplam saldırganlık puanı ile SÖ, Öİ, ÖD korelasyon katsayısı $r=.746$ olarak bulunmuştur. Öfke kontrolü ile Saldırganlık Ölçeği alt ölçekleri ve toplam saldırganlık puanları arasında $r=-0.304$ negatif anlamlı bir korelasyon bulunmuştur (Can, 2002). Karataş (2008), ölçeğin geçerlik güvenirligini 483 lise öğrencisi üzerinde yeniden yapmış, iç tutarlık güvenirliginde Cronbach Alfa Katsayısını toplam ölçüm için $r=.894$ alt ölçekler için sırası ile fiziksel saldırganlık için $r=.838$, sözel saldırganlık için $r=.626$, öfke için $r=.584$, düşmanlık için $r=.676$, dolaylı saldırganlık için $r=.542$ olarak bulmuştur. Ayrıca Saldırganlık Ölçeği içinde bulunan beş alt ölçeğin birbirleri ile olan korelasyonlarına baktığında $r=.459-.635$ arasında güvenilir toplam skorda ise, $r=.741-.845$ arasında oldukça güvenilir olarak bulmuştur. Test tekrar test güvenirliginde ise bir ay ara ile Pearson Momentler Çarpımı formülüyle hesaplanmış toplamda .80 alt ölçekler için sırasıyla, fiziksel $r=.81$, sözel $r=.65$, Öfke $r=.65$, düşmanlık $r=.73$ ve dolaylı saldırganlık $r=.65$ olarak yüksek bulmuştur. Test yarılama Guttman Split Half güvenirligi değerini .83 olarak tespit etmiştir. Geçerlik çalışmasında ise benzer ölçekler geçerliğini kullanmış ve Sürekli Öfke Öfke Tarz Ölçeği (Özer, 1994) ile arasında .66 düzeyinde anlamlı bir korelasyon tespit etmiştir.

Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeği: Spielberger tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçek, 44 maddelik bir ölçektir. Ölçekte 10 madde sürekli öfkeyi ve 24 madde öfke ifade tarzını ölçmektedir. İfade tarzı ölçeğinin alt ölçekleri: Kontrol altına alınmış öfke (öfke/öfke kontrol, 8 madde), dışa vurulan öfke (öfke dışa, 8 madde) ve içte tutulan öfke(öfke/içte, 8 madde) alt ölçekleridir. Ölçek 4 dereceli likert tipi kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında, Cronbach Alfa Katsayıları sürekli öfke boyutu için .79, kontrol altına alınmış öfke boyutu için .84, dışa vurulmuş öfke boyutu için .78, bastırılmış öfke boyutu için ise .62 olarak bulunmuştur. Akdeniz (2007), güvenilirlik çalışmasında, test tekrar test yöntemini kullanmış, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonunu alt ölçekler için, sürekli öfke

.79, öfke içe .65, öfke dışı .75, öfke kontrol. 65 olarak bulmuştur. İç tutarlık çalışmasında ise alfa değerlerini alt ölçekler için sırasıyla, .88,.78, .86, .79 olarak bulmuştur. Kısaç (1997), test tekrar test yöntemi ile ölçeğin güvenilirliğini sınamış alt ölçekler için sırasıyla korelasyon katsayılarını, .72, .76, .72, .76 olarak bulmuştur. Akgül (2000), test tekrar test güvenilirliğinde ise, alt ölçekler için sırasıyla, korelasyon katsayılarını .88, .81, .84, .81 olarak hesaplamıştır. Geçerlik çalışmasında, ölçüt bağıntılı geçerlikte, sürekli kaygı, depresif sıfatlar listesi ve öfke envanteri ile korelasyonlarına bakılmış elde edilen korelasyonlar .01 ve .001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ayrıca faktör analizi sonucunda öfke tarz ölçeğinin faktör yapısının orijinal ölçeğin faktör yapısını yansıttığı gözlenmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Verilerin Çözümlemesi

Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 10.05 programı ile çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde Tek Yönlü Varyans Analizi, t Testi, Pearson Korelasyonu ve Scheffe anlamlılık testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde tablolarda verilen bulgularla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre saldırganlık toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan t testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyutlarına Ait t Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	Ss	t
Saldırganlık Toplam	Kız 152	78.45	16.33	-.87
	Erkek 108	80.36	18.66	
Fiziksel Saldırganlık	Kız 152	14.95	5.83	-3.87*
	Erkek 108	17.95	6.57	
Sözel Saldırganlık	Kız 152	12.83	3.19	-.33
	Erkek 108	12.97	3.43	
Öfke	Kız 152	19.63	4.71	-.32
	Erkek 108	19.83	5.19	
Düşmanlık	Kız 152	18.29	4.74	1.908
	Erkek 108	17.14	4.86	
Dolaylı Saldırganlık	Kız 152	12.74	3.47	.626
	Erkek 108	12.46	3.47	

*p<.05

Kız ve erkek öğrencilerin saldırganlık toplam, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği (p>.05); Fiziksel saldırganlık puanlarının (t=-3.87, p<.05) ise anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle erkeklerin fiziksel saldırganlık puan ortalamaları kızların fiziksel saldırganlık puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre öfke toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan t testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Öfke Toplam ve Alt Boyutlarına Ait t Testi Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	t
Öfke Toplam	Kız	152	73.09	11.67	-.262
	Erkek	108	73.48	12.28	
Sürekli Öfke	Kız	152	20.82	5.25	-.002
	Erkek	108	20.82	6.14	
Öfke İçte	Kız	152	15.07	4.08	-.42
	Erkek	108	15.28	3.98	
Öfke Dışa	Kız	152	14.90	4.32	-.414
	Erkek	108	15.14	4.58	
Öfke Kontrol	Kız	152	22.29	4.50	.112
	Erkek	108	22.23	4.73	

Öğrencilerin cinsiyetleri açısından, öfke toplam, sürekli öfke, öfke içte, öfke dışa ve öfke kontrol puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Öğrencilerin istedikleri okula gidip gitmemelerine göre saldırganlık toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan t testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin İstedikleri Okula Gidip Gitmemelerine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyutlarına Ait t Testi Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	t
Saldırganlık Toplam	Evet	128	80.68	77.86	1.31
	Hayır	132	77.85	17.72	
Fiziksel Saldırganlık	Evet	128	16.75	6.41	1.38
	Hayır	132	15.66	6.18	
Sözel Saldırganlık	Evet	128	12.95	3.32	.293
	Hayır	132	12.83	3.26	
Öfke	Evet	128	20.05	4.88	1.098
	Hayır	132	19.38	4.92	
Düşmanlık	Evet	128	17.88	4.54	.23
	Hayır	132	17.74	5.08	
Dolaylı Saldırganlık	Evet	128	13.04	3.47	1.84
	Hayır	132	12.22	3.60	

Öğrencilerin istedikleri okula gidip gitmemelerine göre saldırganlık toplam puan, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Öğrencilerin istedikleri okula gidip gitmemelerine göre öfke toplam ve alt boyutları ortalamaları arasındaki fark olup olmadığını test etmek için yapılan t testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin İstedikleri Okula Gidip Gitmemelerine Göre Öfke Toplam ve Alt Boyutlarına Ait t Testi Sonuçları

		N	\bar{X}	Ss	t
Öfke Toplam	Evet	128	71.45	10.72	2.58*
	Hayır	132	75.11	12.14	
Sürekli Öfke	Evet	128	21.36	5.61	1.51
	Hayır	132	20.30	5.60	
Öfke İçte	Evet	128	14.62	2.21	2.21*
	Hayır	132	15.71	4.21	
Öfke Dışa	Evet	128	14.37	3.74	2.35*
	Hayır	132	15.65	4.96	
Öfke Kontrol	Evet	128	22.38	4.73	.39
	Hayır	132	22.16	4.73	

*P<.05

Öğrencilerin istedikleri okula gidip gitmemeleri açısından, sürekli öfke ve öfke kontrol puan ortalamalarında, anlamlı farklılıklara rastlanmazken ($p>.05$); öfke toplam ($t=2.58$, $p<.05$), öfke içte ($t=2.21$, $p<.05$) ve öfke dışa puanlarında ($t=2.35$, $p<.05$) anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Farklılıkların yönüne bakıldığında ise, anlam bulunan öfke toplam, öfke içte ve öfke dışa alt ölçeklerinde istedikleri okula gitmeyen öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre saldırganlık toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5 ve Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Saldırganlık Puanları N, \bar{X} ve Ss. Değerleri

Sınıf Düz.	9.Sınıf			10.Sınıf			11.Sınıf		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
Saldırganlık Top	101	78.85	16.57	78	75.01	16.04	81	83.81	18.48
Fiziksel Sal.	101	15.76	5.60	78	15.14	5.72	81	17.76	7.38
Sözel Sal.	101	13.21	3.48	78	12.10	3.12	81	13.24	3.08
Öfke	101	19.69	4.98	78	18.42	4.91	81	20.98	4.51
Düşmanlık	101	17.85	5.06	78	17.15	4.50	81	18.39	4.77
Dolaylı Sal.	101	12.32	3.50	78	12.19	3.17	81	13.42	3.86

Tablo 6. Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri Açısından Saldırganlık Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Saldırganlık Puanları		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Saldırganlık T.	GA	3104.264	2	1552.132	5.343*
	Gİ	74657.982	257	290.498	
	TOP	77762.246	259		
Fiziksel Sal.	GA	305.311	2	152.656	3.915*
	Gİ	10020.289	257	38.989	
	TOP	10325.600	259		
Sözel Sal.	GA	69.535	2	34.768	3.274*
	Gİ	2729.449	257	10.620	
	TOP	2798.985	259		
Öfke	GA	261.427	2	130.714	5.61*
	Gİ	5979.511	257	23.267	
	TOP	6240.938	259		
Düşmanlık	GA	61.481	2	130.741	1.328
	Gİ	5948.284	257	23.145	
	TOP	6009.765	259		
Dolaylı Sal.	GA	74.750	2	37.375	3.000
	Gİ	3202.062	257	12.459	
	TOP	3276.812	259		

*p<.05

Öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından saldırganlık toplam, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfke puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılıklar görülmektedir. Farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirleyebilmek için verilere Scheffe testi uygulanmış; saldırganlık toplam, fiziksel saldırganlık ile öfke puanlarında farklılığın 10. sınıflar ile 11. sınıflar arasında 11. sınıflar lehine olduğu görülmüş, sözel saldırganlık puanlarına uygulanan Scheffe testi sonucunda ise gruplar arasında farklılığa rastlanmamıştır.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre öfke toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 7 ve 8’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Öfke Puanları N, \bar{X} ve Ss Değerleri

Öfke	Sınıf Düz.	9.Sınıf			10.Sınıf			11.Sınıf		
		N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
Öfke Toplam.		101	72.18	11.67	78	72.05	11.90	81	75.75	10.82
Sürekli Öfke		101	20.66	5.57	78	20.11	5.68	81	21.70	5.57
Öfke İçte		101	15.06	3.99	78	14.62	4.27	81	15.79	3.79
Öfke Dışa		101	14.43	4.13	78	14.61	4.27	81	16.08	4.76
Öfke Kontrol		101	22.01	4.63	78	22.69	4.47	81	22.17	4.67

Tablo 8. Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri Açısından Öfke Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Öfke Puanları		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Öfke Toplam	GA	733.452	2	366.726	2.779
	Gİ	33918.282	257	131.978	
	TOP	34651.735	259		
Sürekli Öfke	GA	104.457	2	52.228	1.660
	Gİ	8087.405	257	31.469	
	TOP	8191.862	259		
Öfke İçte	GA	55.050	2	27.525	1.701
	Gİ	4158.165	257	16.180	
	TOP	4213.215	259		
Öfke Dışa	GA	139.308	2	69.654	3.630*
	Gİ	4931.688	257	19.189	
	TOP	5070.996	259		
Öfke Kontrol	GA	20.998	2	10.499	.496
	Gİ	5436.156	257	21.152	
	TOP	5457.154	259		

*p<.05

Sınıf düzeyleri açısından öfke puanlarına bakıldığında sadece öfke dışa puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılıklar görülmüştür. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakmak için yapılan Scheffe testi sonucunda; 11. sınıflarla 9. sınıflar arasında 11. sınıflar lehine anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Öğrencilerin alan türlerine göre saldırganlık toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 9 ve 10'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Alan Türlerine Göre Saldırganlık Puanları N, \bar{X} ve Ss. Değerleri

Alan Türü	Sosyal Bilimler			Türkçe-Matematik			Fen Bilimleri		
	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
Saldırganlık									
Saldırganlık Top	78	76.91	14.92	92	80.30	17.08	90	80.18	19.38
Fiziksel Sal.	78	15.58	5.98	92	16.63	6.07	90	16.28	6.84
Sözel Sal.	78	12.88	3.08	92	12.78	3.28	90	13.01	3.48
Öfke	78	19.06	4.31	92	19.91	5.13	90	20.07	5.14
Düşmanlık	78	17.58	4.69	92	17.82	4.94	90	17.98	4.83
Dolaylı Sal.	78	13.15	3.42	92	11.78	3.19	90	12.82	3.87

Tablo 10. Öğrencilerin Alan Türleri Açısından Saldırganlık Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Saldırganlık Puanları		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Saldırganlık T.	GA	608.607	2	304.304	1.014
	Gİ	77153.639	257	300.209	
	TOP	77762.246	259		
Fiziksel Sal.	GA	46.805	2	23.402	.585
	Gİ	10278.795	257	39.995	
	TOP	10325.600	259		
Sözel Sal.	GA	2.382	2	1.191	.109
	Gİ	2796.603	257	10.882	
	TOP	2798.985	259		
Öfke	GA	48.499	2	24.250	1.006
	Gİ	6192.439	257	24.095	
	TOP	6240.938	259		
Düşmanlık	GA	6.687	2	3.344	.143
	Gİ	6003.078	257	23.358	
	TOP	6009.765	259		
Dolaylı Sal.	GA	84.492	2	42.246	3.401*
	Gİ	3192.320	257	12.421	
	TOP	3276.812	259		

*P<.05

Alan türleri açısından saldırganlık puanlarına bakıldığında sadece dolaylı saldırganlık puan ortalamalarında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığına bakmak için yapılan Scheffe testi sonucunda; Türkçe-matematik ve sosyal bilimler bölümleri arasında sosyal bilimler bölümleri lehine anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Öğrencilerin alan türlerine göre öfke toplam ve alt boyutları ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 11 ve 12'de verilmiştir.

Tablo 11. Öğrencilerin Alan Türlerine Göre Öfke Puanları N, \bar{X} ve Ss Değerleri

Öfke	Alan Türü	Sosyal Bilimler			Türkçe-Matematik			Fen Bilimleri		
		N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss	N	\bar{X}	Ss
Öfke Toplam		78	71.60	10.52	92	75.23	12.31	90	72.66	11.47
Sürekli Öfke		78	20.10	5.15	92	21.39	5.66	90	20.86	20.82
Öfke İçte		78	14.92	3.75	92	15.78	4.59	90	14.73	3.59
Öfke Dışta		78	14.19	3.71	92	15.23	4.65	90	15.46	4.69
Öfke Kontrol		78	22.38	5.06	92	22.82	4.06	90	21.60	4.62

Tablo 12. Öğrencilerin Alan Türleri Açısından Öfke Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Öfke Puanları		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Öfke Toplam	GA	606.316	2	303.158	2.288
	Gİ	34045.419	257	132.472	
	TOP	34651.735	259		
Sürekli Öfke	GA	70.369	2	35.185	1.113
	Gİ	8121.493	257	31.601	
	TOP	8191.862	259		
Öfke İçte	GA	56.425	2	28.212	1.744
	Gİ	4156.791	257	16.174	
	TOP	4213.215	259		
Öfke Dışa	GA	75.742	2	37.851	1.948
	Gİ	4995.255	257	19.437	
	TOP	5070.996	259		
Öfke Kontrol	GA	69.875	2	34.937	1.667
	Gİ	5387.279	257	20.962	
	TOP	5457.154	259		

Alan türleri açısından öğrencilerin öfke puanlarına bakıldığında öfke toplam ve alt boyutları puan ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir ($p>.05$).

Öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanlarının birbirleri ile ilişkilerini incelemek için Pearson Korelasyonu uygulanmış ve sonuçlar Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13. Öğrencilerin Öfke ve Saldırganlık Puanlarına Uygulanan Pearson Korelasyon Testi Sonuçları

	Öfke	Öfke Toplam	Sürekli Öfke	Öfke İçte	Öfke Dışa	Öfke Kontrol
Saldırganlık	r	r	r	r	r	r
Saldırg. Top.	.68*	.72*	.54*	.67*	.67*	-.28*
Fiziksel Sal.	.56*	.63*	.37*	.61*	.61*	-.25*
Sözel Sal.	.44*	.43*	.30*	.42*	.42*	-.12*
Öfke	.57*	.60*	.40*	.56*	.56*	-.21*
Düşmanlık	.49*	.48*	.40*	.41*	.41*	-.13*
Dolaylı Sal.	.46*	.47*	.35*	.42*	.42*	-.13*

* $p<.05$

Öğrencilerin öfke toplam, sürekli öfke, öfke içte, öfke dışa puanları ile, saldırganlık toplam, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Öğrencilerin öfke puanlarındaki artışa paralel olarak saldırganlık puanlarında artış görülmektedir. Ayrıca, öfke kontrol puanları ile saldırganlık toplam, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık puanları arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin öfke kontrol düzeyleri arttıkça saldırganlıklarında da bir azalma gözlenmektedir.

Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada, öğrencilerin cinsiyetlerine, istedikleri okula gidip gitmemelerine, sınıf düzeylerine ve alan türlerine göre saldırganlık ve öfke puanları incelenmiştir. Ayrıca öfke ve saldırganlık puanları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetleri açısından, saldırganlık ve öfke puanları incelendiğinde, öğrencilerin fiziksel saldırganlık puanlarının farklılaştığı, farklılığın kaynağına baktığımızda ise, erkek öğrencilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Scharf (2000), çalışmasında fiziksel saldırganlığın erkekler tarafından daha çok kullanıldığını ortaya koymuştur. Lippa (1990, akt. Studer, 1996), Tuzgöl (1998), Orpinas, Murray ve Kelder (1999), Efilti (2006), yaptıkları araştırmada erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduğunu tespit etmiş, Tuzgöl (1998), Amedahe ve Owusu-Banahene (2007), yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha fazla saldırgan davranış sergilediğini ortaya koymuştur. Orpinas, Murray ve Kelder (1999), Aral ve ark. (2004), Compano ve Munakata (2004), yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla saldırgan olduklarını ve genellikle daha çok fiziksel kuvvet kullanmaktan hoşlandıklarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırma bulguları bu çalışmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Bu araştırmaların yanı sıra cinsiyet açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Hatunoğlu, 1994; Bolat-Karataş, 2002; Ağlamaz, 2006). Bu bulgular araştırmanın bu bulgusu ile çelişmektedir. Bu çalışmada erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının daha yüksek bulunması toplumsal olarak erkek çocuklardan daha çok beklenti de bulunulmasından, liseden sonra iş bulamama ve uygun bir işte çalışmama korkusundan kaynaklanmış olabilir. Ayrıca günlük yaşamda özellikle erkek öğrenciler arasında yaygınlaşan argo tarzı konuşmalar ve sataşmalar öğrencilerdeki saldırganlık puanlarının yüksek bulunmasının sebebi olmuş olabilir.

Çalışmada cinsiyet açısından öfke puanlarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Baygöl (1997), Balkaya ve Şahin (2003), Boman (2003), Campano ve Munakata (2004), öğrencilerin öfke ölçümlerinde cinsiyet açısından anlamlı farklılıklara rastlanmamışlardır. Bu bulgular çalışmadaki öfke puanlarının cinsiyete göre farklılaşmaması bulgusunu destekler niteliktedir.

Ayrıca, Öğrencilerin istedikleri okula gidip gitmemeleri açısından saldırganlık puanlarında farklılaşma olmazken; öfke toplam, öfke içte ve öfke dışı puanlarında farklılıklara rastlanmıştır. İsteddiği okula gitmeyen öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç öğrencilerin istedikleri okula gitmemelerinin onlarda öfke duygusu uyandıracığı ve fiziksel saldırganlık göstermeseler bile öfkelerini içlerinde ya da sözel olarak yansıtarak yaşayabilecekleri anlamına gelebilir. Gömleksiz ve Bulut (2008), eğitim öğretim ortamlarının öğrencilerin istedikleri ve her yönden kendilerini rahat ve huzur içinde hissedecekleri yerler olduğunda eğitim ve öğretimin daha etkili olacağını belirtmişler ve sorunların azalacağını vurgulamışlardır. Ayrıca istedikleri okula gidemeyen öğrenciler kendilerini engellenmiş ve kısıtlanmış hissedip öfkelerini kendi içlerinde ve dışta yaşamış olabilirler.

Öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından saldırganlık puanlarında saldırganlık toplam, fiziksel, sözel saldırganlık ve öfke puanlarında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Bütün değişkenlerde 11. sınıflar ile 10. sınıflar arasında 11. sınıflar lehine farklılık olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyi açısından öfke puanları incelendiğinde ise öfke dışı

puanlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Farklılığın, 11. sınıflar ile 9.sınıflar arasında 11. sınıflar lehine olduğu görülmüştür. Efilci (2006) sınıf düzeylerine göre öğrencilerin saldırganlık puanlarına baktığında lise 2. sınıf öğrencilerin saldırganlık puanlarının lise 1. ve 3. sınıf öğrencilere göre daha düşük olduğunu, lise 3. sınıf öğrencilerinin saldırganlık puanlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Campano ve Munakata (2004), sınıf düzeyi açısından saldırganlık ve öfke puanlarını incelediği çalışmasında son yıldaki öğrencilerin saldırganlık puanlarının diğer sınıftaki öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca öfke puanlarında da okul yılına göre anlamlı farklılıklar saptamıştır. Rice ve Howell (2006) ve McKinnie (2006), öğrencilerin öfke puanlarında sınıf düzeylerine göre farklılıklar tespit etmişlerdir. Bu bulgular çalışmanın bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Bu bulguların aksine, Ağlamaz (2006) ve Bolat-Karataş (2002), sınıf düzeylerine göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Çalışmada 11. sınıf öğrencilerinin diğer sınıf öğrencilerine göre saldırganlık ve öfke puanlarının yüksek bulunması öğrencilerin önlere ÖSS ve meslek seçimi gibi zor ve karar verilmesi gereken bir durum bulunması, bu durumla başetmede zorlanmaları ve kendilerini ifade ederken öfke ve saldırganlık gösterebilecekleri anlamına gelebilir. Ayrıca sık sık değişen sınav sistemi, üniversiteyi kazanamama endişe ve korkusu ile aile ve yakın çevrenin beklentileri öğrencilerde stres durumu yaratmış olabilir. Üniversite düşünmeyen ve eğitimini sonlandırıp iş yaşamına atılmak isteyen öğrencilerin de ileride iş bulamayacakları ya da uygun bir yerde çalışamayacakları korkusu onlarda stres durumu yaratmış olabilir.

Öğrencilerin alan türlerine göre saldırganlık ve öfke puanları incelendiğinde sadece dolaylı saldırganlık puan ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Sosyal bilimler bölümü öğrencilerinin Türkçe-matematik bölümü öğrencilerine göre dolaylı saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Öfke puanları ortalamalarında anlamlı farklılıklara rastlanmamıştır. Alan türlerine göre yapılan incelemede dolaylı saldırganlık puanları ortalamaları arasında fark çıkması, sosyal bilimler alanındaki öğrencilerin kendilerini diğer bölümlere göre daha baskılanmış hissetmelerinden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca sözel sınıflarının genelde üniversite sınavını kazanmalarını kendileri için çok uzak görmeleri ve fen bilimleri ile Türkçe matematik sınıflarına göre kendilerini daha şanssız ve geride algılamalarına sebep olmuş olabilir.

Öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanları arasındaki ilişkiye baktığımızda öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken, öfke kontrol puanları ile saldırganlık puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre öğrencilerin öfke durumları arttıkça saldırganlık gösterme durumları da artmakta, öfke kontrolleri arttıkça saldırganlık gösterme durumları da azalmaktadır. Furlong ve Smith (1994), Brezina, Piquero ve Mazerolle, (2001), saldırganlık ve öfke arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu (2007), 201 ergenle yaptıkları çalışmada, öfke ve saldırganlık alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Çalışmada, ergenlerin öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri de artmaktadır sonucuna varılmıştır. Bu bulgular araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Çalışmada öfke ve saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunması, öğrencilerin öfkelerini dışa yansıtmaya şekli olarak saldırganlık göstermeleri olabilir. Araştırmada ayrıca öfke kontrol düzeyi

artıkça saldırganlık puanlarının düştüğü görülmektedir. Bu da öğrencilerin öfkelerini kontrol ettikçe saldırganlıklarını da kontrol altına alabilmesi ve saldırganlık gösterme durumlarının azalması ile açıklanabilir.

Bu çalışmada öneriler şöyle sıralanabilir: Çalışmada, 11. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve öfke puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin üniversite sınavı ile yüz yüze olması düşünülürse bu öğrencilerle okul psikolojik danışmanlarının sık sık görüşme yapması, öfke ile baş etme ve baş etme stratejileri belirlemelerinde faydalı olacaktır. Saldırgan tutum ve davranış sergileyen öğrenciler ile bu tutumu sergilemeyen öğrencilerden oluşan karma bir etkileşim grubu kurulabilir ve bu grupta öğrencilere saldırganlığa başvurmadan kendilerini daha etkili olarak ortaya koyabilmeleri için atılganlık eğitimi verilebilir. Öğrencilerin istediği okula gitmemelerinin öfke nedeni olduğu düşünülürse, çocuğun gideceği okula karar verirken okul seçimini aile ve çocuğun birlikte yapması faydalı olabilir. Cinsiyet açısından bakıldığında bu araştırma sonucuna göre, erkek öğrencilerde öfke ve saldırganlık durumlarının daha çok gözleneceği düşünülürse erkek öğrencilerden oluşan gruplarla öfke ve saldırganlık çalışılması faydalı olabilir. Özellikle erkek öğrencilere okulda daha çok sorumluluk verilebilir ve okul takımlarına alınabilirler. Bu çalışmanın sonucuna göre sosyal bilimler alanındaki öğrencilerin dolaylı saldırganlıklarının yüksek olduğu düşünülürde bu alandaki öğrencilerle saldırganlık ve öfke kontrol çalışmaları yapılması faydalı olabilir. Öğrencilerin saldırgan tutum ve davranış sergilemelerini en aza indirmek için öğrencileri uygun sosyal kulüplere ve faaliyetlere yönlendirmek faydalı olabilir.

Kaynaklar

- Akgül, H. (2000). *Öfke denetimi eğitiminin ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin öfke denetimi becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Akdeniz, M. (2007). *Öfke kontrolü eğitiminin lise öğrencilerinin öfke kontrolü ve becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Adana.
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
- Amedahe, F.K., Owusu-Banahene, N.O. (2007). Sex differences in the forms of aggression among adolescent students in Ghana. *Research in Education*, 78: 54-64.
- Anonymus, (2003). *Treatment Principles For DVA Funded Anger Management Programs*. Australian Centre for Posttraumatic Mental Health & Vietnam Veterans Counselling Service.
- Balkaya, F. (2001). Öfke: Temel boyutları nedenleri ve sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*.4 (7): 21-45.
- Balkaya F., Şahin, NH. (2003). Çok boyutlu öfke ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14 (3): 192-202.
- Ballard ME, Rattley KT, Fleming WC ve ark. (2004) School aggression and dispositional aggression among middle school boys. *Research in middle level. Education Online*, 27(1): 1-11.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Baygöl, E. (1997). *Ergenin öfke tepkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Beck, A., T. (1975). *Cognitive Therapy and The Emotional Disorders*. International University Press. Boston.
- Bolat-Karataş, Z. (2002). *Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *International Education Journal*, 4 (2): 71-77.
- Brezina, T., Piquero, AR. ve Mozerolle, P. (2001). Student anger and aggressive behavior in school: An initial test of agrew's macro-level strain theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38 (4): 362-386.
- Budak S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.
- Buss, A. H. ve Waren, W.L. (2000). *Aggression Questionnaire: Manuel*. Western Psychological Services. Los Angeles.
- Campano, J.P. ve Munakata, T. (2004). Anger and aggression among filipino Students. *Adolescence*, 39 (156): 757-764.
- Can, S. (2002). *"Aggression questionnaire" adlı ölçeğin Türk popülasyonunda*

geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Uzmanlık Tezi. İstanbul.

- Calhoun, C. (1984). Cognitive emotions. In C. Calhoun & R. Solomon (Eds.), *What is an emotion?: Classic readings in philosophical psychology* (pp. 327–342). Oxford University Press. New York.
- Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve Davranış, Psikolojinin Temel Kavramları*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Durak-Batıgün, A. (2002). *Gençler ve İntihar: Diğer yaş gruplarıyla farklılaşan özellikler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Efiliti E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Ellis, A. (1977). Psychotherapy and the value of a human being. In A. Ellis and R. Grieger (Eds). *Handbook of Rational-Emotive Therapy* (pp. 99-112). Springer. New York.
- Erkuş, A. (1994). *Psikoloji terimleri sözlüğü*. Doruk Yayınları. Ankara.
- Freud, S. (1994). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri 2*. (Çev. S. Budak). Öteki Yayınevi. Ankara.
- Fromm, E. (1995). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri 1*. (Çev. Ş. Alpagut). Payel Yayınevi İstanbul.
- Furlong, J.M. ve Smith, C.D. (1994). *Anger, Hostility and Aggression*. CPPC. U.S.A.
- Gömlüksiz, M.N. ve Bulut, İ. (2008). Yeni ilköğretim programlarının uygulandığı eğitim ortamına ilişkin öğretmen görüşleri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 33 (349): 23-29.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Limited. Ankara.
- Karataş, Z. (2008). *Bilişsel davranışsal teknikler ile psikodrama teknikleri kullanılarak yapılan grupla psikolojik danışma uygulamalarının ergenlerde saldırganlığı azaltmadaki etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Kesen, N.F., Deniz, M.E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17: 353-364.
- Kısaç, G. (1997). *Üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Kökdemir, H. (2008). *Öfke ve öfke kontrolü*. <http://www.Elyadal.org/PIVOLKO/12/öfke.htm> web sitesinden, Ocak 2008 tarihinde ulaşıldı.
- Köknel, Ö. (1996). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul.
- Lipsitt, L. P. (1995). The complex origins of violence. *Brown University Child and Adolescent Behavior Letter*, 11 (8): 8-10.
- Mcconville, D. ve Cornell, D. (2003). Aggressive attitudes predict aggressive behavior in middle school students. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 11(3): 179-187.
- McKinnie, B.D. (2006). An investigation of anger styles in adolescent students. *Negro Educational Review*, 57 (1-2): 35-47.
- Moeller, T.G. (2001). *Youth Aggression and Violence*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. New Jersey.
- Orpinas, P., Murray, N. ve Kelder, S. (1999). Parental influences on students' aggressive behaviors and weapon carrying. *Health Educ Behav*, 26 (6): 774-787.
- Özer, A.K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifadesi tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31): 26-35.
- Rice, M. ve Howell, C. (2006). Differences in trait anger among children with varying levels of anger expression patterns. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 19 (2): 51-61.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları. Ankara.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11 (2): 19-28.
- Şahin, H. (2004). *Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Scharf, S.C. (2000). *Gender differences in adolescent aggression: an analysis of instrumentality expressiveness*. Doctoral Thesis. Michigan University Department Of Clinical Psychology. Michigan.
- Studer, J. (1996). Understanding and preventing aggressive responses in youth. *Elementary School Guidance & Counseling*, 30: 194-203.
- Sue, D. Sue, D. W. ve Sue, S. (1981). *Understanding Abnormal Behavior*. Houghton Mifflin Company. Boston; Dallas.
- Tambağ H., Öz, F. (2005). Ailesi ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimleri. *Kriz Dergisi*, 13 (1): 11-21.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Wall, A. ve Barth, R.P. (2005). Aggressive and delinquent behavior of maltreated adolescents: Risk factors and gender differences. *Stress, Trauma and Crisis*, 8:1-24.